

утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст. 114-2 КК).

Отже, проблемні питання особливостей кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України не втрачають актуальності, особливо в умовах ескалації зовнішніх загроз, про що свідчить поживлення та загострення доктринальних дискусій як на рівні наукових статей, так і на рівні дисертаційних досліджень. В останні роки національна безпека переживає етапи динамічного розвитку та удосконалення. Україна сьогодні знаходиться в одному з найважчих періодів власної історії як сучасної та незалежної держави, коли рф здійснює збройну агресію, загрожуючи політичному та економічному існуванню нашої держави.

Список використаних джерел

1. Кваша О.О. Родовий об'єкт злочинів Розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України: держава & національна безпека. Право України. 2022 № 11. С. 24–36. DOI: <https://doi.org/10.33498/louu-2022-11-024>.
2. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Кримінальне право: навчальний посібник. Київ : Ваіте, 2014. 36 с.
3. Про національну безпеку : Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#top>

Ніколаєнко Тетяна Богданівна,
професор кафедри теорії права
та кримінально-процесуальної діяльності
Національної академії Державної
прикордонної служби України імені Богдана
Хмельницького (військова частина 9960),
доктор юридичних наук, професор;
Паламарчук Тарас Володимирович,
здобувач вищої освіти факультету
професійної освіти та лідерства
Національної академії Державної
прикордонної служби України імені Богдана
Хмельницького (військова частина 9960)

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ ТА ІНШИХ ДЕРЖАВАХ СХІДНОЇ ЄВРОПИ Й КАВКАЗУ

Проблема торгівлі людьми завжди викликала активні дискусії в суспільстві, оскільки явище має глобальний характер і становить загрозу національній безпеці будь-якої країни. Аналіз проводиться з урахуванням тенденцій не лише в Україні, а також в інших державах Східної Європи та Кавказу, зокрема Республіці Молдова, Грузії та інших, що дає можливість здійснити порівняльний правовий огляд підходів до протидії з торгівлею людьми.

Торгівля «живим товаром» є надзвичайно прибутковою сферою кримінальної діяльності і охоплює майже всі держави світу. За оцінками фахівців, щорічні доходи від такого виду злочину сягають мільярдів доларів [9]. За розміром прибутків торгівля людьми поступається лише незаконному обігу наркотиків та зброї [1, с. 6], що свідчить про масштабність і високий рівень небезпеки. У зв'язку з цим торгівля людьми є серйозною міжнародною проблемою, що потребує скоординованих дій з боку держав і міжнародних організацій.

Водночас жодна країна світу не спроможна самостійно ефективно протидіяти цьому явищу, оскільки механізми торгівлі людьми постійно вдосконалюються, а її прояви стають дедалі більш прихованими. Кожна держава, зокрема й Україна, розробляє власні інструменти протидії, спрямовані на зменшення масштабів злочину та мінімізацію кількості його жертв. Моніторинг ситуації здійснюють як державні органи, так і правозахисні організації та науковці, які звертають увагу на те, що найпоширенішими формами торгівлі людьми залишаються сексуальна експлуатація, використання у порнобізнесі, примусова праця, жебрацтво, втягнення у збройні конфлікти, примусове сурогатне материнство, продаж органів та інші види експлуатації.

У період з 2019 по 2023 роки майже 49 тис. українців опинилися в ситуації ризику, пов'язаного з торгівлею людьми [10]. Збройна агресія Російської Федерації проти України, що триває з 2014 року, а також її повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року, істотно ускладнили криміногенну ситуацію в державі. Масове внутрішнє переміщення населення, евакуація з окупованих територій, пошук роботи й житла призвели до підвищення рівня соціальної уразливості громадян, особливо жінок і дітей, які нерідко стають жертвами шахраїв та посередників [6]. Українці, що вимушено залишили свої домівки в пошуках прихистку за кордоном або у безпечніших регіонах, нерідко потрапляють у пастку трудової чи сексуальної експлуатації.

В Україні останніми роками відзначається зростання кількості вчинюваних кримінальних правопорушень/злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми. За даними статистики, у 2024 році Національною соціальною службою статус «постраждалого від торгівлі людьми» було надано 182 особам (для порівняння – у 2023 році таких осіб було 118, а у 2022 році – 47) [4]. Станом на липень 2025 року статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, встановлено 112 громадянам України. Згідно із зареєстрованими даними, більшість постраждалих зазнали змішаної форми експлуатації, тоді як 13 осіб постраждали від трудової, а 4 – від сексуальної експлуатації [3]. Такі показники свідчать про збільшення масштабів злочинності, а також про підвищення обізнаності громадян і зменшення стигматизації проблеми в суспільстві. Водночас офіційна статистика не повністю відображає реальний стан явища, оскільки значна частина злочинів залишається латентною. Основними причинами латентності є небажання потерпілих звертатися до

правоохоронних органів через страх помсти, шантаж, психологічний тиск або небажання згадувати травматичні події.

Згідно з науковими дослідженнями, понад 180 держав світу вже запровадили спеціальні законодавчі акти для протидії торгівлі людьми, проте підходи до криміналізації цього явища суттєво відрізняються. У деяких країнах торгівля людьми кваліфікується як окремий склад злочину, тоді як в інших переслідується в межах загальних кримінальних норм або взагалі не врегульована законодавством [2]. Наприклад, Кримінальний кодекс Республіки Молдова від 18.04.2002 передбачає окремі статті щодо відповідальності за торгівлю людьми (ст. 165), використання праці постраждалих від торгівлі людьми (ст. 165-1), рабство (ст. 167) та примусову працю (ст. 168). У Кримінальному кодексі Грузії (1999) передбачено статті, що регламентують відповідальність за торгівлю людьми та неповнолітніми (ст. 143-1, 143-2), а також за користування послугами постраждалих від торгівлі людьми (ст. 143-3) [5].

В Україні правове регулювання протидії торгівлі людьми ґрунтується на нормах міжнародного права та національного законодавства. Серед ключових міжнародних документів слід виділити Конвенцію про рабство (1926), Протокол до Конвенції про рабство (1953), Додаткову конвенцію про скасування рабства (1956), Конвенцію ООН про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції (1949), а також Факультативний протокол до Конвенції про права дитини (2003) [8]. Статистичні дані Офісу Генерального прокурора свідчать про стабільну криміногенну динаміку: у 2023 році було зареєстровано 147 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 149 «Торгівля людьми» Кримінального кодексу України, у 107 випадках повідомлено про підозру, а до суду направлено 82 обвинувальні акти. У період січень–квітень 2024 року зафіксовано 56 таких злочинів, з яких у 35 випадках вручено підозри, а 18 справ скеровано до суду [7].

Враховуючи зазначене, доцільно окреслити основні напрями вдосконалення системи протидії торгівлі людьми в Україні, що забезпечать підвищення її результативності та відповідність міжнародним стандартам, зокрема:

1. Інтеграція аналітичних та інформаційних систем. Необхідним напрямом розвитку є створення єдиної національної інформаційно-аналітичної системи з питань протидії торгівлі людьми, що об'єднувала б дані правоохоронних, прикордонних, міграційних та соціальних структур. Такий інструмент дозволить оперативно ідентифікувати ризикові маршрути, потенційних жертв і організаторів злочинних схем. Використання сучасних технологій штучного інтелекту сприятиме прогнозуванню злочинної активності та виявленню міждержавних зв'язків у діяльності злочинних груп.

2. Розвиток міжвідомчої координації та міжнародного партнерства. Ефективна протидія можлива лише за умов тісної

взаємодії Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України, Міністерства соціальної політики України та органів місцевого самоврядування. Доцільним є створення спільних аналітичних центрів і оперативних груп із залученням представників міжнародних організацій (Інтерпол, FRONTEX, ІОМ). Такий формат сприятиме обміну розвідувальною інформацією, уніфікації процедур і підвищенню результативності спільних операцій.

3. Запровадження ризик-орієнтованого контролю в міграційній сфері. Для зниження ризиків потрапляння осіб у ситуацію торгівлі людьми варто вдосконалити процедури перевірки легальності працевлаштування за кордоном, діяльності туристичних і кадрових агентств. Застосування ризик-орієнтованого підходу дасть змогу концентрувати ресурси державного контролю на напрямках і суб'єктах підвищеної небезпеки. Одночасно слід розширити контроль за онлайн-ресурсами, які використовуються для вербування жертв.

4. Посилення оперативно-розшукових спроможностей. Необхідно розширити практику використання спеціальних слідчих (розшукових) дій, передбачених КПК України, зокрема – контрольованих поставок, імітаційних заходів, агентурних методів, що дозволить ефективніше документувати діяльність організованих груп і притягувати до відповідальності не лише виконавців, а й організаторів злочинних мереж. Підвищення кваліфікації оперативних працівників і створення міжрегіональних мобільних груп є важливим чинником у досягненні цієї мети.

5. Формування системи безперервної правової освіти населення. Підвищення рівня правової культури громадян, особливо серед молоді та трудових мігрантів, є стратегічною умовою профілактики торгівлі людьми. Необхідно запроваджувати інтерактивні просвітницькі програми, інформаційні кампанії у соціальних мережах, а також спеціальні курси у закладах освіти. Така робота має формувати розуміння ризиків, пов'язаних із нелегальним працевлаштуванням і переміщенням за кордон.

6. Посилення соціальної та психологічної підтримки потерпілих. Ефективна реінтеграція жертв торгівлі людьми потребує розвитку мережі центрів соціальної адаптації, кризових притулків і програм професійної перепідготовки. Важливо забезпечити комплексний підхід – від медичної і психологічної допомоги до правового супроводу та працевлаштування. Така підтримка знижує ризик повторної віктимізації та сприяє відновленню соціальної стабільності постраждалих осіб.

Висновки. Отже, торгівля людьми залишається одним із найсерйозніших викликів для системи національної безпеки України та інших держав Східної Європи та Кавказу, що зумовлює потребу у поглибленні міждержавної співпраці й посиленні ефективності національних механізмів протидії. Аналіз сучасного стану засвідчує,

що попри наявність правової бази та відповідних програм, результативність заходів залишається недостатньою через фрагментарність координації, латентність злочинів і зростання транснаціонального характеру злочинних мереж. Для підвищення дієвості системи протидії необхідно забезпечити інтеграцію інформаційних ресурсів, посилити оперативно-розшукові можливості, удосконалити превентивні та освітні механізми, а також розвивати соціальну підтримку потерпілих. Комплексне застосування запропонованих заходів сприятиме формуванню ефективної національної моделі протидії торгівлі людьми, узгодженої з міжнародними стандартами та орієнтованої на захист основних прав і свобод людини. Крім того, важливим напрямом подальшого розвитку є активна інтеграція України до європейських механізмів протидії торгівлі людьми, зокрема шляхом співпраці з Групою експертів Ради Європи з питань боротьби з торгівлею людьми (GRETA) та виконання положень Конвенції Ради Європи 2005 року, що дозволить посилити міжнародну взаємодію та забезпечити адаптацію національної системи до найкращих європейських практик.

Список використаних джерел

1. Авраменко О. В. Розмежування торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини із суміжними складами злочинів. Боротьба з торгівлею людьми: тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції (21 червня 2013 р.). Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 208 с.
2. Гриньків О. О. Проблемні питання протидії торгівлі людьми. Часопис Київського університету права, 2024. Вип. № 2 С. 121–125. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/1091/1011>.
3. З початку 2025 року 80 постраждалих від торгівлі людьми отримали матеріальну допомогу на близько 700 тисяч гривень. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/z-pochatku-2025-roku-80-postrazhdalikh-vid-torhivli-lyudmy-otrymaly-materialnu-dopomohu-na-blyzko-700-tysyach-hryven>.
4. Кількість осіб, яким Нацсоцслужбою встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми. Офіційний сайт Національної соціальної сервісної служби. URL: <https://nssu.gov.ua/protidiya-torgivli-lyudmi/kilkist-osib-yakim-nacsocsluzhboyu-vstanovleno-status-osobi-yaka-postrazhdala-vid-torgivli-lyudmi>.
5. Острогляд О. В. Нормативно-правова основа протидії торгівлі людьми. Науково-інформаційний вісник. Вип. № 1 (13). 2016. С. 220–226.
6. Про затвердження Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02.06.2023 р. № 496-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/496-2023-%D1%80#Text>.

7. Про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>.

8. Буреш І. В. Державне регулювання у сфері протидії торгівлі людьми в Україні. Інвестиції: практика та досвід. 2013. № 7. С. 115–118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2013_7_29

9. Соціально-педагогічні основи захисту прав людини, протидії торгівлі людьми та експлуатації дітей: навч.-метод. посіб. / За заг. ред. К. Б. Левченко, Л. Г. Ковальчук. [2-ге вид., доповн. і переробл.]. ТОВ «Агентство «Україна». К., 2016. 368 с.

10. Статистика щодо ризиків, пов'язаних з торгівлею людьми. Офіційний сайт Державної служби України з питань праці. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/inspektsiia-pratsi-informuie-statystyka-shchodo-ryzykiv-pov-iazanykh-z-torhivleiu-liudmy/>.

Орлеан Андрій Михайлович,
виконувач обов'язків директора
Тренінгового центру прокурорів України,
доктор юридичних наук, доцент;
Пилипенко Ігор Вікторович,
експерт аналітичного відділу підготовки
прокурорів Тренінгового центру
прокурорів України

УРАЗЛИВИЙ СТАН ЯК ОЦІНОЧНЕ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ПОНЯТТЯ: ПРАКТИКА ТЛУМАЧЕННЯ І ДОКАЗУВАННЯ ЗА МАТЕРІАЛАМИ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Проблематика, що пов'язана із оціночними поняттями в кримінальному законодавстві України час від часу стає предметом наукової дискусії. Одним з таких понять є «уразливий стан особи», що використовується у чотирьох статтях Кримінального кодексу України (далі – КК України). З визначення цього поняття, наведеного у примітці до ст. 149 КК України («Торгівля людьми»), слідує, що цей стан може бути зумовлений фізичними чи психічними властивостями, а також зовнішніми обставинами. Наявність цього стану позбавляє особу або обмежує її здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) чи керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям. Такий стан може бути зумовлений збігом тяжких особистих, сімейних або інших обставин. Закріплення цього визначення в законі є слушним кроком законодавця, оскільки дає певні орієнтири для кримінально-правової кваліфікації та оцінки фактичних обставин у конкретній справі, хоча й залишає широке поле для судової дискреції. У цьому контексті цікавим, на наш погляд є питання того, які саме обставини і докази